

УДК 378. 147:371.15:81'243

ТКАЧЕНКО Наталія Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри технологічної і професійної освіти,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка,
e-mail: tknatik2014@gmail.com

КОНЦЕПЦІЯ СИСТЕМНОГО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті обґрунтовано концепцію системного формування професійного іміджу вчителя іноземної мови. Визначено професійний імідж вчителя іноземної мови як динамічну систему, що складається із ціннісно-мотиваційного, гносеологічного, діяльнісного та особистісного компонентів. Схарактеризовано процес формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови як педагогічну систему, описано її загальні властивості. Провідною умовою ефективності формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови визначено забезпечення системності педагогічного процесу вищого педагогічного навчального закладу, його цілісності, й гармонійної взаємодії всіх компонентів.

***Ключові слова:** імідж; професійний імідж; професійна підготовка; вчитель іноземної мови; концепція; системний підхід; принцип системності; педагогічна система.*

Постановка проблеми. Реформи в суспільстві та, зокрема, в освіті тісно пов'язані з необхідністю розв'язання певних педагогічних проблем. Нові умови життя диктують нові моделі поведінки, що значно відрізняються від тих, що існували раніше. Переосмислення значення вивчення іноземних мов, яке відбувається сьогодні, вимагає обов'язкових принципових змін у професійній підготовці вчителів іноземних мов як відповідь на соціальне замовлення суспільства, що потребує конкурентноспроможного, мобільного фахівця, адаптованого до сучасних соціально-економічних умов. Тому постає проблема розробки професійного іміджу вчителя іноземної мови як орієнтира, на який спрямовується професійна підготовка у ВНЗ. Це потребує створення такої системи його формування, упровадження якої сприяло б підвищенню соціального успіху вчителя іноземної мови й можливості самопрезентації його як професіонала у педагогічному й інших середовищах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Розробка концепції формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов потребує аналізу і використання праць учених різних галузей психолого-педагогічної науки, що можуть слугувати підґрунтям для побудови методології системного дослідження обраної проблеми за такими напрямками: теоретико-методологічні засади дидактики вищої школи (В. Андрущенко, В. Биков, В. Бондар, В. Кремень, Б. Коротяєв, В. Курило, М. Євтух, Р. Хмелюк та ін.), концептуальні положення щодо реформування й модернізації вищої освіти в Україні (В. Алфімов, С. Гончаренко, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Л. Хомич та ін.), теоретичні засади професійної підготовки майбутнього педагога, зокрема майбутнього вчителя іноземної мови (Н. Кузьміна, А. Зязюн, С. Ніколаєва, О. Бігич, Н. Бориско та ін.), проектування педагогічних систем (А. Алексюк, В. Безпалько, А. Дьомін,

В. Маслов, М. Махмутов, І. Прокопенко, В. Сидоренко П. Лузан та ін.), психолого-педагогічні аспекти формування професійного іміджу фахівців педагогічних спеціальностей (Н. Антонова, О. Бекетова, Г. Бриль, Т. Бусигіна, Н. Гайдук, М. Єлагін, В. Ісаченко, А. Калюжний, О. Камишева, Л. Качалова, Л. Ковальчук, А. Кононенко, Т. Кулакова, І. Ніколаєску, С. Попиченко, І. Размолодчикова, Л. Семенова, М. Сперанська-Скарга, М. Субочева, Н. Тарасенко, В. Черепанова, Є. Яковлева та ін.).

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття, актуальність проблеми. Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми дослідження свідчить, що, не зважаючи на досить вагомий результати наукових пошуків не були предметом спеціальних досліджень важливі аспекти теоретико-методологічних і методичних основ формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах. При всій глибині зазначених праць у них не знайшли висвітлення питання: 1) про сутність поняття «професійний імідж вчителя іноземних мов», критерії, показники та рівні його сформованості; 2) про фактори, засоби та умови формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов як багатокомпонентного утворення; 3) про механізми, принципи та шляхи його формування. Крім того, необхідно зазначити, що відсутні дослідження, в яких науково обґрунтовано педагогічну систему формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови.

Мета статті полягає у розробці концепції системного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Авторська концепція формування професійного іміджу вчителя іноземних мов базується на фундаментальних положеннях психології, дидактики, філософії освіти, теорії пізнання та теорії систем. У ній знайшли відображення сучасні наукові парадигми (знаннева, культурологічна, гуманістична, управлінська) та методологічні підходи (аксіологічний, акмеологічний, системний, цілісний, синергетичний, культурологічний, компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, особистісно-орієнтований, технологічний).

Ключовим методологічним концептом наукового пошуку є принцип системності (системний підхід), виходячи з якого, предметом нормативного аналізу є, з одного боку, професійний імідж вчителя іноземної мови як динамічна система, що складається із багатьох елементів, які у своїй сукупності є складником інтегративного цілісного образу учителя іноземної мови, образом його соціально-професійної ролі, результатом реалізації потреби в соціальному успіху й презентації себе як професіонала у педагогічному й інших середовищах; з іншого боку, процес формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови у вищому педагогічному навчальному закладі, системними ознаками якого є спрямованість на гармонійний розвиток особистості майбутнього вчителя іноземних мов, якісна повнота процесу, що досягається його методологічною, теоретичною і технологічною обґрунтованістю та адекватністю між відповідною методологією, теорією і технологією, а також врахування специфіки професійної діяльності вчителя іноземної мови на сучасному етапі.

Конкретизуємо реалізацію принципу системності в контексті нашого дослідження.

Системний підхід як найважливіший засіб діалектичного методу дослідження об'єктивного світу розглядає кожне явище як єдине ціле, «спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину» [1].

Одним з основних положень системного підходу є використання категорії системи у дослідженні об'єктивних процесів і явищ. В українському педагогічному словнику система визначається як «множина елементів, що знаходяться у відношеннях і зв'язках один із одним, створюючи певну цілісність, єдність» [2, с. 347].

Розуміння об'єктів дослідження як систем є однією з провідних характеристик наукового пізнання сучасності. Системне сприйняття суті явищ і процесів у природі і

суспільстві зумовлює їх розгляд як взаємопов'язану, взаємообумовлену сукупність елементів, що входять до складу системи.

Теорію систем започатковано в 30-х роках Людвігом фон Берталанфі (США), а її положення викладено в ряді публікацій. Основна ідея теорії систем полягає в тому, щоб на основі розуміння системи як комбінації взаємопов'язаних елементів розробити ряд законів, які б пояснювали функціонування і розвиток систем на різних рівнях їх існування [3].

З позиції теорії систем професійний імідж вчителя іноземної мови розглядається нами як багатокомпонентна структура (система), побудована на основі взаємопов'язаних та взаємообумовлених складових (підсистем), що цілісно репрезентують особистісно-професійні особливості вчителя. В свою чергу, професійний імідж є важливою складовою частиною (підсистемою) іміджу фахівця (системи).

Процес формування професійного іміджу вчителя іноземної мови трактується як своєрідна складна система, яка охоплює ряд підпорядкованих менш складних підсистем (суб'єкт діяльності, мета діяльності, умови, в яких відбувається педагогічний процес, особливості процесу, результат тощо), які в єдності забезпечують поетапне формування професійного іміджу. Всі складові підсистеми можна розглядати як самостійні системи.

Слід наголосити, що взаємини між підсистемами динамічні і залежать від системоутворюючого фактора, що забезпечує функціонування цілого і окремих його механізмів. Множинність відносин у системах зумовлює множинність їх властивостей.

Розуміння професійного іміджу вчителя іноземної мови та процесу його формування як систем дозволяє виділити ряд властивих їм загальних характеристик, які спостерігаються в організаціях будь-якого походження. Такими властивостями є: цілісність, емерджентність, гомеостазис [4]. Розглянемо їх більш детально.

Вивченням цілого займався ще Аристотель (384–322 рр. до н.е.). Він зазначав: «Цілим називається те, у чого не відсутня жодна з тих частин, складаючись з яких, воно іменується цілим від природи, а також те, що так осягає осягнені ним речі, що останні створюють дещо... цілісність є деякого роду єдність» [5, с. 174–175]. Його відоме положення «ціле – більше суми його частин» досі залишається однією з основних характеристик організованої цілісності.

Створення цілого стає можливим через інтеграцію, тобто інтеграція – це об'єднання частин в єдине ціле. Згідно з теорією філософської причинності взаємовідносини між цілим та його частинами визначаються такими характеристиками:

1. Ціле є первинним, а частини вторинні.
2. Інтеграція – це умова взаємозв'язку багатьох частин в межах однієї.
3. Частини утворюють нерозривне ціле так, що вплив на будь-яку з них впливає на решту.
4. Кожна частина має своє певне призначення з точки зору тієї мети, на досягнення якої спрямована діяльність усього цілого.
5. Природа частин і їх функцій визначається положенням частин в цілому, а їх поведінка регулюється взаємовідносинами цілого і його частин.
6. Ціле – це система, або комплекс, і поводитьсь воно як щось єдине, незалежно від ступеня його складності.
7. Все має починатися з цілого, це є передумовою початку роботи. Потім повинні бути виділені частини та визначено їх взаємовідносини [6, с. 162].

Поняття цілісності (зв'язності, єдності цілого) нерозривно пов'язано з поняттям емерджентності. Емерджентністю називається наявність якісно нових властивостей цілого, відсутніх у його складових частинах. Це означає, що властивості цілого не є простою сумою властивостей складових його елементів, хоча і залежать від них. З іншого боку, елементи, що об'єднуються в систему (ціле) можуть втрачати властивості, притаманні їм поза системою, або набувати нових. Відбувається це внаслідок відмінностей у взаємодії елементів, структурної і функціональної побудови цілісних утворень і за рахунок інших організаційних чинників.

Будь-яке цілісне, системне утворення характеризується стійкістю, тобто завжди прагне відновити порушену рівновагу, компенсуючи зміни, що виникають під впливом зовнішніх чинників. Зазначене явище носить назву гомеостазису. Система, яка перебуває в рівновазі в процесі розвитку, постійно втрачає цю якість і переживає новий стан, так звану «кризу», а, долаючи його, приходиться до нової рівноваги, але вже на іншому рівні розвитку. Так через явище гомеостазису і принцип рухомої рівноваги здійснюється управління, яке полягає у реалізації об'єктивного або суб'єктивного впливу на систему з метою переведення її з одного стійкого стану в інший.

Викладена вище концептуальна позиція визначає стратегію і тактику розв'язання проблеми забезпечення системного формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови у вищому педагогічному навчальному закладі й конкретизувалася в таких положеннях:

1. Професійний імідж учителя іноземної мови – це цілісний образ, який характеризує педагога як особистість і фахівця своєї сфери, покликаний забезпечити успішну професійну діяльність через формування позитивної думки громадськості, та збільшити його шанс на соціальний успіх.

2. У структурному плані професійний імідж учителя іноземної мови – це динамічна система, що складається з таких компонентів: *ціннісно-мотиваційного* (система цінностей, потреб, мотивів діяльності, здатність до рефлексії), *гносеологічного* (система знань, необхідних для успішної педагогічної діяльності), *діяльнісного* (сформованість умінь і навичок розв'язувати завдання професійної спрямованості), *особистісного*, який має зовнішній (стиль поведінки, культура спілкування, манера триматися, одяг, зачіска, предмети оточуючого середовища), внутрішній (життєві установки, моральне кредо та особистісні якості) прояви, які у своїй сукупності є складником інтегративного цілісного образу учителя іноземної мови, образом його соціально-професійної ролі, результатом реалізації потреби в соціальному успіху й презентації себе як професіонала у педагогічному й інших середовищах.

Усі складники (компоненти) професійного іміджу вчителя іноземних мов становлять особливу цілісність. Жоден з них не може бути виключеним чи невільованим у процесі здійснення наукового пошуку, а вплив на один з них зумовлює зміни інших елементів за рахунок існування взаємозв'язків між ними.

3. Процес формування професійного іміджу вчителя іноземної мови є складовою частиною процесу формування гармонійної всебічно розвиненої особистості педагога, для якого його професійно-педагогічна діяльність є невід'ємною частиною життя й умовою його особистісної й професійної реалізації.

4. Провідна умова ефективності формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови – забезпечення системності педагогічного процесу вищого педагогічного навчального закладу, його цілісності, й гармонійної взаємодії всіх компонентів.

Системність у змістовому аспекті досягається за рахунок сприяння одночасному гармонійному розвитку ціннісно-мотиваційної, концептуально-гносеологічної, поведінкової та особистісної сфери майбутнього вчителя іноземної мови.

В управлінському аспекті системність є результатом забезпечення взаємообумовленості та взаємоузгодженості всіх управлінських функцій, єдності навчального й виховного процесів, аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи, позанавчальної та наукової діяльності, формальної, неформальної та інформальної педагогічної освіти.

Системність у структурному плані досягається такою внутрішньою організацією процесу формування професійного іміджу у майбутнього вчителя іноземної мови, яка забезпечить досягнення позитивного результату – реалізації потреби в соціальному успіху й презентації себе як професіонала у педагогічному й інших середовищах.

5. Ефективність формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах досягається шляхом проектування педагогічної

системи його цілеспрямованого формування та розроблення структурної моделі. Побудова цих конструктивів здійснюється на адекватному поставленій меті методологічному підґрунті.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Розуміння об'єктів дослідження як систем є однією з провідних характеристик наукового пізнання сучасності. Розроблена концептуальна позиція визначає стратегію і тактику розв'язання проблеми забезпечення системного формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови, актуалізує необхідність суттєвої перебудови освітнього процесу у вищих педагогічних навчальних закладах.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з теоретичним осмисленням та обґрунтуванням механізмів формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах, проектуванням авторської педагогічної системи та розробленням її структурної моделі.

Список використаної літератури

1. Системний підхід [Електронний ресурс]: педагогічний словник // Педагогическая сеть : [сайт]. – Режим доступу: <http://pedagog.profi.org.ua/uk/node/2136>.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. — К. : «Либідь», 1997. – С. 347.
3. Антонов А. В. Системный анализ. Учебник для вузов / А. В. Антонов. – М. : Высш. шк., 2004. – 454 с.
4. Системні властивості організації [Електронний ресурс] // Освітні Матеріали для українських студентів : [сайт]. – Режим доступу: http://om.net.ua/4/4_14/4_148386_sistemnie-svoystva-organizatsii.html
5. Аристотель. Соч.: В 4 т. – М., 1975. – Т. 1., с. 174-175.
6. Згуровский М. З. Исследование социальных процессов на основе методологии системного анализа // М. З. Згуровский, А. В. Доброногов, Т. Н. Померанцева. – К.: Наукова думка, 1997. – 222 с.

References

1. Systemic approach. Pedagogical dictionary. Retrieved from <http://pedagog.profi.org.ua/uk/node/2136> (In Ukr.)
2. Goncharenko, S. (1997). Ukrainian pedagogical dictionary. Kyiv. p. 347. (In Ukr.)
3. Antonov, A. V. (2004). Systemic analysis. Textbook for higher educational establishment students. Moscow: Higher School. 454 p. (In Rus.)
4. Systemic characteristics of organization. Retrieved from http://om.net.ua/4/4_14/4_148386_sistemnie-svoystva-organizatsii.html (In Ukr.)
5. Aristotel'. (1975). Works in two volumes. Vol. 1, 174-175. (In Rus.)
6. Zgurovskij M. Z., Dobronogov A. V., Pomerantseva T. N. (1997). Studying the social processes based on systemic analyses methodology. Kyiv: Scientific Thought. 222 p. (In Rus.)

Tkachenko Nataliia,

Pedagogical sciences candidate, Associate professor
Doctorate degree student of Technological and Professional education chair,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv national pedagogical university,
e-mail: tknatik2014@gmail.com

CONCEPT OF SYSTEMIC FORMING THE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' PROFESSIONAL IMAGE

Abstract. Introduction. New conditions of life require fundamental changes in foreign languages teachers' professional training. Thus a problem of foreign languages teachers' professional image forming as a guide for training at higher school becomes actual and causes the necessity of developing the system of its forming, the implementation of which would contribute to foreign language teachers' success in the society and promote the possibility of their self-presenting as professionals in the pedagogical and other environments.

Purpose. The article is aimed at developing the concept of systemic forming the foreign languages teachers' professional image at higher educational institutions.

Methods. While conducting the investigation a set of scientific methods were used. Among them are theoretical analysis of scientific literature to define the conceptual apparatus of the research; systematization and generalization of analysed theoretical sources to determine scientific paradigms and approaches; systemic analysis of foreign languages teachers' professional image and the process of its forming to refine their systemic characteristics and peculiarities.

Results. The key methodological concept of scientific search is the systemic principle (systemic approach), which is the basis for considering the foreign languages teacher's professional image and the

process of its forming at higher pedagogical educational establishment as a dynamic systems. This conceptual position is concretized in the following statements.

1. Foreign language teacher's professional image is a holistic image that characterizes the teacher both as a person and a professional of its sphere aimed at ensuring successful professional career by forming positive public opinion as well as at promoting teacher's social success.

2. In structural terms, the foreign language teacher's professional image is a dynamic system consisting of such components: value-motivational (values, needs, activity motives, ability to reflection); epistemological (system of knowledge necessary for successful teaching activity), activity (skills and habits to solve professional tasks) personal, which has the external (behaviour style, communication culture, clothes, hair-do, household environment) and internal (attitudes, moral credo and personal qualities) displays. These components, taken together, contribute to integrative holistic foreign language teacher's image, the image of his social and professional role.

All components of foreign languages teacher's professional image make the particular integrity. None of them can be excluded in the process of scientific search, and the impact on one of them causes changes in other elements due to the existing relationships between them.

3. The process of foreign languages teacher's professional image forming is a part of the process of forming the harmonious, many-sided personality, for whom his professional and educational activity are an integral part of life and the condition for his personal and professional realization.

4. The top condition for the effective forming the future foreign language teachers' professional image is providing systemic pedagogical process at higher educational institutions, namely its integrity and harmonious interaction between all components.

5. The effectiveness in forming the future foreign language teachers' professional image is achieved by projecting the pedagogical system aimed at its forming and by working out its structural model.

Originality. The conceptual bases of future foreign language teachers' professional image forming at higher educational institutions are grounded on the basis of the systemic principle.

Conclusion. Understanding research objects as systems is one of the peculiarities of our scientific knowledge today. The developed conceptual position determines the strategy and tactics of solving the problem of providing systemic forming the future foreign language teacher's professional image and causes the necessity for a substantial restructuring of the educational process at higher educational institutions.

Key words: image; professional image; professional training; foreign language teacher; concept; systemic approach; systemic principle; educational system.

*Одержано редакцією 17.01.2017
Прийнято до публікації 19.01.2017*